

M.B. 12/2-1954

Kildematerialet til okkupasjonens forhistorie

Av overløge Johan Scharffenberg

Det slektledd som gjennomlevet årene fra 9. april 1940 til 8. mai 1945, har et rettmessig krav på at statsmyndighetene skal legge frem alt materiale som kan kaste lys over okkupasjonens årsaksforhold.

Det er ikke tilstrekkelig å sakkyndige medlemmer i Undersøkelseskommissjonen av 1945 og enkelte andre forskere har hatt adgang til arkivene. Dessuten er det i den veldige etterkrigs litteratur både fra alliert og fra tysk side kommet frem nye opplysninger som krever en omvurdering av skyldfordelingen mellom de tre impliserte parter: Tyskland, vestmakten, Norge.

Den ennå mest alminnelige vurdering som legger all skyld på Tyskland og helt frikjennet både vestmaktene og de norske statsmakter, bør tas opp til objektiv vitenskapelig granskning, ellers kan den gjennom ensidig fremstilling i skolens historielektur, bli rotfestet i den oppvoksende slekt. Hvis den så senere skulle vise seg uholdbar, vil det være langt vanskeligere å rokke den enn nu. Man bør ikke bare henvisne til «historiens dom» om femti eller hundre år, men straks legge til rette alt primærmateriale som dommen må bygge på.

Bare en liten del av dette er hittil trykt, og de offentliggjorte oversiktsarbeider har mange huller. F. eks. er Helge Sivertsens avhandling for Undersøkelseskommissjonen (bilag nr. 1.) «Tysklands planer om overfall på Norge» og navnlig dens første vedlegg «Vestmaktens planer» nu foreldet, og var allerede ved offentliggjørelsen ensidig. Forfatteren nevnte ikke opplysningene i den tyske hvitbok 5 om Avonforce-planen for britisk okkupasjon av Narvik og jernbanen til Sverige, ordren om iverksettelse var datert «War Office 6th April 1940».

Det ville imidlertid føre for langt å nevne alle de opplysninger som gjør en revisjon påkrevet.

Det materiale som bør offentliggjøres in extenso, finnes navnlig i Stortinget, Utenriksdepartementet, Forsvarsdepartementet og formodentlig i militære arkiver.

Undersøkelseskommissjonens materiale ble oversendt til Stortinget, men det var meningen at det senere skulle bli tilgjengelig i Riksarkivet.

Den danske undersøkelseskommissjon offentliggjorde stenografiske referater av vidneforklaringene, en kostbar, men mer åpen fremgangsmåte.

I 1945 lot presidentskapet offentliggjøre referater fra møter for lukkede dører i

Stortinget 3. mai 1939,
Utenrikskomiteen 31. august 1939.
Stortinget 16. september 1939.
Utenrikskomiteen 7. oktober 1939
Utenrikskomiteen og Stortinget 8. april 1940,
Stortinget 9. april 1940.

Om andre møter i Stortinget og Utenrikskomiteen har professor Bergsgård gitt endel opplysninger i sin avhandling for Undersøkelseskommissjonen, men de erstatter ikke fullstendige referater. Hvorfor stoppet presidentskapet disse publikasjoner?

Da jeg fikk det inntrykk at presidentskapet ikke ville offentliggjøre flere referater, utga jeg i 1950 de avskrifter dr. Herman Harris Aall's undersøkelseskomite hadde tatt. Professor dr. Koht påstod i en artikkel «Arbejdsbladene» at det var mange feil i disse avskrifter, og han fremholdt ønskeligheten av en offisiell publikasjon. Jeg hadde sammenlignet avskriftene med Bergsgård's sitater, og funnet god overensstemmelse. Dr. Ørvik, som har hatt adgang til Stortingets arkiv, henviser flere steder til «Norske aktstykker», de kan da neppe være så mangelfulle, men en offisiell publikasjon er jo nettopp hva jeg stadig har foreslått.

De avskrifter jeg hadde, sluttet med Utenrikskomiteens møte 30. januar 1940. Bergsgård nevner et møte i Utenrikskomiteen 3. mars 1940, men antok at referatene fra senere møter var «sydelagde av tyskarane». Dette synes heldigvis å være en feiltagelse.

Efter oppdrag fra presidentskapet eftersøkte Sverre Hartmann stortingsarkivet i Tyskland, og fikk rede på at det var sendt til Amerika og hvor det var oppbevart der. Senere er hele arkivet kommet tilbake i god tro.

Det fremgår av hvitboken om Altmark-saken (s. 23) at Utenrikskomiteens protokoll for 19. februar 1940 er bevart, men det ble besluttet ikke å oppta stenografisk referat (man var vel for oppskaket etter Altmarkaffæren.)

Selv om dette også kan ha vært tilfelle i andre møter, bør alle referater fra komiteen og Stortinget offentliggjøres i den form de foreligger. Kanskje finnes det også notater hos daværende representanter.

Vil en historisk interessert representant ta dette spørsmål opp i Stortinget?

Efter forlydende vil Utenriksdepartementet utgi Berlinlegasjonens rapporter fra 1933 til 1940. De er selvfølgelig av stor interesse, men like viktige er rapportene fra London, Paris, Washington og Moskva. Minister Maseng reiste i februar 1940 til Oslo for å fremholde sine synspunkter for utenriksministeren. Er det bevart noe referat av samtalen?

Da det svenske utenriksdepartementet forberedte utgivelsen av «Förspålet till det tyska angreppet på Danmark och Norge» ble det oppbevart sakkyndige som stod uavhengig av departementet, til å delta i utvalget av dokumentene. Dette er en vitenskapelig betryggende fremgangsmåte. Norge trenger et sidestykke til denne svenske dokumentsamling.

Dr. Ørvik har gjengitt en del av Lord Glenconner's tale på handelsdelegasjonens møte i London 16. desember 1939, men formannen

2 Kildematerialet - -

Prebensens rapport bør offentliggjøres i sin helhet.

Utenriksdepartementets arkiv inneholder sannsynligvis adskillig materiale som kan kaste lys over okkupasjonens forhistorie, men ennå bare er kjent av de innviiede. Det bør få øket arbeidshjelp, så offentliggjørelsen kan gå så raskt som mulig.

Forsvarsdepartementets og de militære myndigheters materiale vil formodentlig bli utnyttet for annen del av dr. Ørviks arbeide som den krigshistoriske avdeling venter ferdig i 1955.

Av særlig interesse vil være redegjørelse for de krav som sjefene for de forskjellige avsnitt av nøytralitetsvernet stilte om forsterkninger, ofte forgjeves.

Den tidligere kommanderende general Laake forklarte for Undersøkelseskommissjonen «at han etterhånden kom til det resultat at Regjeringen stolte på England, og at den gikk ut fra at det ikke skulle komme til kamphandlinger på landjorden. Hvis det kom et tysk angrep, ville England hjelpe til å avvise det, og kom det et engelsk angrep, skulle vi ikke slåss.»

Blev av den grunn kravet om forsterkning av vernet på Sola flyplass avslått på høyeste hold, tross generalstabens anbefaling?

Den engelske plan var: okkupasjon av Stavanger og ødeleggelse av Sola flyplass, deretter tilbaketrekning av de engelske tropper før tyskerne kom (kfr. Derry).

Jo svakere forsvart Sola var, desto lettere kunne denne plan gjennomføres.

Nøytralitetsvernets maktløshet overfor det uventede tyske angrep 9. april, blir mest forståelig hvis Regjeringen bevisst holdt vernet så svakt at det skulle være militært meningsløst, å gjøre motstand mot et eventuelt engelsk angrep.

På så dypt alvorlige spørsmål kan bare en hensynsløst åpen offentliggjørelse av alt hemmelig materiale gi svar.

Undersøkelseskommissjonen av 1945 gav ikke full klarhet.

Johan Scharffenberg.

100269